

สุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท
THE SUKKAVAGGA IN DHAMMAPADA

ณัฐฐาพรรณ กรรภิรมย์พิชิตา

Nattapan Kanpirompachira

พระมหาอดิเดช สติวโร

Phramaha Adhidaech Sathivaro

สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา

Department of Buddhist Studies

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: kpimpaka10@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 19 พฤษภาคม 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 20 มิถุนายน 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 20 มิถุนายน 2564

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง สุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบทนี้ เป็นการวิจัยด้านข้อมูลเอกสารเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท 2) เพื่อศึกษาความสุขที่ปรากฏในพระไตรปิฎก 3) เพื่อวิเคราะห์การนำสุขวรรคไปใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสุข การศึกษาวิจัยเรื่อง สุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท เป็นการศึกษาวิจัยด้านข้อมูลเอกสารเชิงวิเคราะห์ โดยค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, อรรถกถา, หนังสือ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสุขในสุขวรรค

ผลการวิจัย พบว่า 1) โครงสร้างและเนื้อหาของสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบทมี 8 เรื่องในพระคาถามีสาระสำคัญหลัก ดังนี้ (1) เรื่องญาติกัลหะปสมนัตถุ เป็นเรื่องการระงับความทะเลาะของหมู่พระญาติ พระคาถามีสาระสำคัญหลัก คือ เราเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่เป็นสุขจริงหนอ, เราเป็นผู้ไม่เดือดร้อน อยู่เป็นสุขจริงหนอ และเราเป็นผู้ไม่ชวนชวายเป็นสุขจริงหนอ, (2) เรื่องมารวัตถุ เป็นเรื่องมาร พระคาถามีสาระสำคัญหลัก คือ เราไม่มีกิเลสเครื่องกังวล อยู่เป็นสุขจริงหนอ, (3) เรื่องโกศลรัญโญปราชยวัตถุ เป็นเรื่องความพ่ายแพ้ของพระเจ้าโกศล พระคาถามีสาระสำคัญหลัก คือ ผู้ละทิ้งความชนะและความพ่ายแพ้ได้แล้ว มีใจสงบ ย่อมนอนเป็นสุข, (4) เรื่องอัญญตรกุลทวาริกวัตถุ เป็นเรื่องสาวน้อยในตระกูลหนึ่ง พระคาถามีสาระสำคัญหลัก คือ สุข(อื่น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี, (5) เรื่องอัญญตรบุปาสกวัตถุ เป็นเรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง พระคาถามีสาระสำคัญหลัก คือ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง, (6) เรื่องปเสนทิโกศลวัตถุ เป็นเรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล พระคาถามีสาระสำคัญหลัก คือ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง, (7) เรื่องติสสเถรวัตถุ เป็นเรื่องพระติสสเถระ พระคาถามีสาระสำคัญหลัก คือ บุคคลดื่มปิเวรส ลิ้มรสแห่งความสงบและได้ลิ้มรสแห่งปิติในธรรมแล้ว เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป, (8) เรื่องสักกวัตถุ เป็นเรื่องท้าวสักกะ พระคาถามีเนื้อหาของสาระสำคัญหลัก คือ การอยู่ร่วมกับพระอริยะ ก่อให้เกิดสุขทุกเมื่อ, การอยู่ร่วมกับนักปราชญ์มีแต่ความสุข และบุคคลควรคบผู้เป็นปราชญ์ มีปัญญาเป็นพหูสูตร มีวัตร เป็นพระอริยะ เป็นสัตบุรุษ มีปัญญาดี, 2) ประเภทความสุขในสุขวรรค แบ่งออกเป็น 2

ประเภท ได้แก่ ความสุขแบบทุกข์หวั่น และความสุขแบบบรรพชิต และ 3) ลักษณะความสุขในสุขวรรค แบ่งออกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความสุขเกิดจากความไม่มีเวรต่อกัน, 2) ความสุขเกิดจากความไม่มีความเดือดร้อนเพราะกิเลส, 3) ความสุขเกิดจากการละความติดใจในกามคุณ 5, 4) ความสุขเกิดจากความปราศจากกิเลสเครื่องกังวล คือ ราคะ โทสะ และโมหะ, 5) ความสุขเกิดจากการอยู่ร่วมกับพระอรียะ และโดยที่สุดหมายถึง นิพพาน

ความสุขที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า 1) ประเภทของความสุขมี 13 ประเภท โดยจัดแบ่งเป็นคู่ ๆ ตรงกันข้ามกัน, จัดแบ่งความสุขออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความสุขแบบทุกข์หวั่น และความสุขแบบบรรพชิต, 2) ระดับขั้นของความสุข จัดตามลำดับขั้นของความสุขจากหายไปถึงขั้นละเอียด แบ่งได้เป็น 10 ขั้น ได้แก่ (1) กามสุข, (2) ปฐมฌานสุข, (3) ทุตติยฌานสุข, (4) ตติยฌานสุข, (5) จตุตถฌานสุข (6) อากาสานัญจายตนสมาปัตติสุข, (7) วิทยัญญายตนสมาปัตติสุข, (8) อากิญจัญญายตนสมาปัตติสุข, (9) เนวสัญญานาสัญญายตนสมาปัตติสุข, (10) สัญญาเวทิตินิโรธสมาปัตติสุขในระดับขั้นของความสุข 10 ขั้นนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ความสุขระดับกามสุข 2) ความสุขระดับฌานสุข และ 3) ความสุขระดับนิพพานสุข ระดับความสุข 3 ระดับนี้ สามารถนำมาจัดระดับความสุขได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ความสุขระดับโลกียสุข, 2) ความสุขระดับโลกุตตรสุข

การนำสุขวรรคไปใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสุข พบว่า มี 2 ลักษณะ คือ 1) ความสุขแบบโลกียสุข 2) ความสุขแบบโลกุตตรสุข

คำสำคัญ: พระไตรปิฎก, สุขวรรค, ความสุข

ABSTRACT

This research article is a research on qualitative documentary information Is intended, there are three objectives; 1) To study the structure and content of the sukkavagga in Dhammapada, 2) To study the happiness that appears in the Tripitaka, 3) To analyze the use of sukkavagga in Dhammapada in life to bring happiness. An Analytical study of Sukkavagga in Dhammaapada Scripture. It is an analytical study research. By researching from The Tipitaka Scripture, Atthapali, Books and Other documents related to happiness in Sukkavagga.

The result of this research was found that the structure and content of the Sukkavagga in Dhammapada, there are 8 subjects, 12 verses; The Essence of verses as the factors of each subjects as follow; (1) *NāṭikalāhāvūsamanaVatthu* – The Pacification of the Relatives of the Buddha, The Essence of verses; We are the people of no anger –Have real happiness, We are the people of no trouble–Have real happiness and We are the people of no persevere–Have real happiness.(2) *MāraVatthu* – Mara; The Essence of verses; We have no desire or concern – Have real happiness.(3) *KosalaraññoParājayaVatthu* – Defeat of King of Kosala, The Essence of verses; The one who has abandoned victory and defeat, calm, sleep happily. (4) *AññatarakuladārikaVatthu* – a Young Bride, The Essence of verses; Happiness (other), not more than peacefulness. (5) *AññatarapupaAññatarasakaVatthu* –a Lay-Disciple, The Essence of verses; Nibbana is the extremely happiness. (6) *PasenadikosalaVatthu*– King Pasenadi of Kosala, The Essence of verses; Nibbana is the extremely happiness. (7) *TissattheraVatthu* –Tissa, The Essence of verses; The person who

drink a solitude; Taste of peace and already to taste the elation of Dhamma, to be a person without anxiety and no sin. (8) *SakkaVatthu* – Sakka, The Essence of verses; To live with the Noble One, causing happiness every time, to live with Philosopher will have only happiness and the one should associate with the philosopher, to be wise, to have great learning, duties, to be a noble individual person, to be a good person, good wise. 2) The category of happiness in *sukkavagga*, it was found that there are 2 categories, namely, (1) the house-life happiness (2) the ordained-life's happiness. 3) The characteristics in *sukkavagga*, it was found that there are 5 characteristics, namely, 1) The happiness is free from defilements. 2) The happiness arises from the absence of suffering because of passion. 3) The happiness arises from the abandonment of your passion 5. 4) The happiness is to without any anxiety, it means without greed, ill will and ignorance (*raga*, *dosa* and *moha*). 5) The happiness rises living with the Noble One and the target is Nibbana which consist.

The happiness that appears in the Tripitaka was found that 1) The categories of happiness, there are 13 categories by dividing into pairs opposite each other, Which divides happiness into 2 types, namely, (1) the house-life happiness (2) the ordained-life's happiness, 2) The level of happiness of 10 levels, namely, (1) The sensuality's Happiness, (2) The happiness by the first absorption, (3) The happiness by the second absorption, (4) The happiness by the third absorption, (5) The happiness by the fourth absorption (6) The happiness by the sphere of infinity of space, (7) The happiness by the sphere of infinity of consciousness of the happiness, (8) The happiness by the sphere of nothingness, (9) The happiness by the sphere of neither perception nor non-perception, (10) The happiness by extinction of perception and feeling. The 10 levels of happiness by dividing into 3 levels, namely, 1) The Sensuality's Happiness level. 2) The Meditation's happiness level and 3) The Nibbana's happiness level. The 3 levels of happiness by dividing into 2 levels, namely, (1) Happiness of mundane states. (2) Happiness of supermundane states

The use of *Sukkavagga* in *Dhammapada* in life to bring happiness, it is found that there are 2 manners, namely; (1) Happiness of mundane states. (2) Happiness of supermundane states.

Keywords: Tripitaka, *Sukkavagga*, Happiness

1. บทนำ

เป็นธรรมดาของสิ่งมีชีวิตในโลกนี้ มักประสบเจอทั้งความทุกข์และความสุข สิ่งมีชีวิตทั้งหมดนี้ล้วนปรารถนาความสุขด้วยกันทั้งนั้น มนุษย์คนธรรมดาแสวงหาอยากได้ความสุข ไม่มีใครอยากได้ความทุกข์ล้วนอยากได้ความสุข ทุกคนนั้นอยากได้ความสุขด้วยกันทั้งนั้น สิ่งมีชีวิตทุกชีวิตปรารถนาความสุขเพื่อทำให้ตนเองได้รับความเข้มข้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างยาวนาน ดังนั้น ความสุขนี้จึงเป็นปัจจัยที่หล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิตทั้งหมดให้ดำรงคงอยู่ได้ มีพระคาถาหนึ่งที่ว่าด้วยความสุขนี้มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ในคัมภีร์ธรรมบทไว้ว่า “ในหมู่มนุษย์ผู้มีเวรเราเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขจริงหนอในหมู่มนุษย์ผู้มีเวร เราอยู่อย่างผู้ไม่มีเวร” (ขุ.ธ. 25/197/94)

บุคคลทั้งหลายมีความต้องการความสุข คงต้องพิจารณาพระคานานี้ด้วยว่า ทำอย่างไรจึงจะทำให้ชีวิตอยู่อย่างมีความสุขตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้พระคานานี้ มีสิ่งที่น่าสนใจและยังมีพระคาถาอีกหลายพระคาถาที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ธรรมบทนี้ที่ให้นักศึกษาและค้นคว้าที่มาของความสุข

เมื่อค้นพบได้ว่า ความสุขที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ธรรมบทนี้ เป็นพระสูตรหนึ่งที่เรียกว่า สุขวรรค เป็นหมวดหนึ่งที่อยู่ในคัมภีร์ธรรมบทมีเรื่องราวของบุคคล มีพระคาถาที่อยู่ในแต่ละเรื่องนั้นมีประเภท มีลักษณะใดบ้าง มีความเป็นมาอย่างไร จึงมีความน่าสนใจ และนักศึกษาค้นคว้าสุขวรรคพระสูตรนี้ และเพราะอะไรที่จะทำให้การดำเนินชีวิตมีความสุขได้อย่างแท้จริง

ผู้วิจัยเห็นว่าพระสูตรที่ชื่อว่า สุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบทนี้มีมากมายหลากหลายประเด็นที่ให้ศึกษาดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบทนี้ ยังไม่มีผู้ใดได้จัดทำ จึงมีความสนใจในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก ว่าสามารถที่จะนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ในลักษณะไหน เพื่อให้เกิดความสุขที่แท้จริงได้อย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาสาระของสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท
- 2) เพื่อศึกษาความสุขที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
- 3) เพื่อวิเคราะห์การนำสุขวรรคไปใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสุข

3. ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยด้านข้อมูลเอกสารเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่ประกอบด้วยกรวิจัยเอกสาร โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้ 1.ขอบเขตด้านเนื้อหาของงานวิจัยมุ่งเน้นเนื้อหาเฉพาะที่เกี่ยวกับความสุขในสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท 2. ขอบเขตด้านเอกสารเป็นการค้นคว้าข้อมูลเอกสาร ได้แก่ เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี และคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539, เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถา รวมทั้งหนังสือ เอกสารเชิงวิชาการ และงานวิจัยต่าง ๆ เอกสารรายงานต่าง ๆ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเนื้อหาสาระในสุขวรรคที่ปรากฏในพระธรรมบท เป็นต้น

4. นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

สุขวรรค หมายถึง หมวดความสุขหมวดหนึ่งในคัมภีร์ธรรมบท อยู่ในวรรคที่ 15 เรียกว่าสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท ที่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 25 หมวดว่าด้วยความสุข คำว่า ความสุข ในวรรคนี้ หมายถึง ความไม่มีเวรต่อกัน ไม่มีความเดือดร้อนเพราะกิเลส การละความติดใจในกามคุณ 5 ความปราศจากกิเลสเครื่องกังวลคือราคะ โทสะ และโมหะ การอยู่ร่วมกับพระอรหันต์ และโดยที่สุดหมายถึง นิพพาน

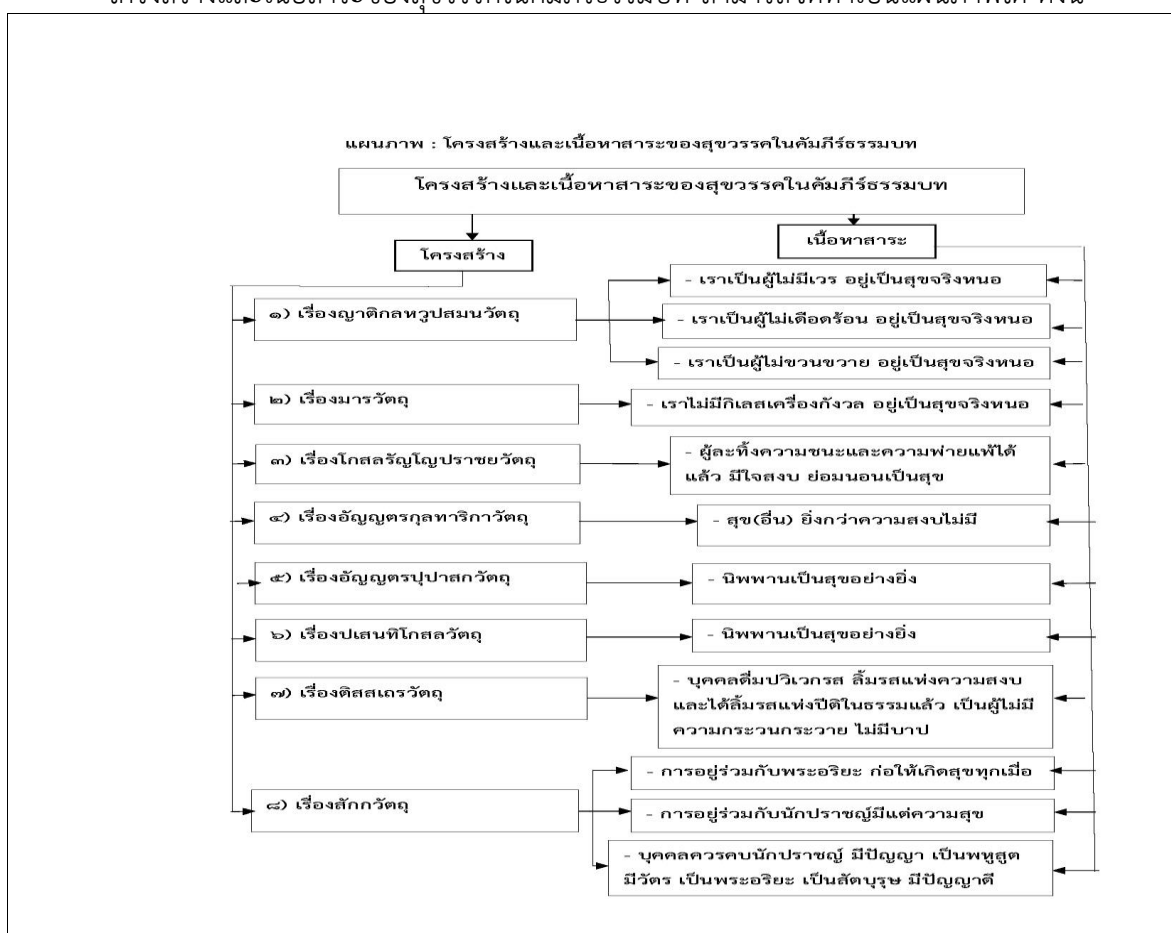
ความสุข หมายถึง ความรู้สึกทางด้านอารมณ์ที่ไม่ขุ่นมัว ไม่ขุ่นข้อง ไม่หมองใจ ไม่ฟุ้งซ่านร่างกาย และจิตใจไม่มีความรู้สึกเบื่อกวน มีความอิ่มเอิบใจ มีความสบายกาย สบายใจ การแสดงอาการและความรู้สึกจากภายในและภายนอกเป็นบวก เบิกบาน แจ่มใส มีความสงบภายใน ความรู้สึกปิติ ที่ได้กระทำความดี กรรมดี ความไม่มีเวรต่อกัน ไม่มีความเดือดร้อนเพราะกิเลส การละความติดใจในกามคุณ 5 ความปราศจากกิเลสเครื่องกังวลคือ ราคะ โทสะ และโมหะ ความมีจิตตั้งมั่นในอารมณ์อันปราศจากความทุกข์ ความมีจิตสงบสามารถพัฒนาไปสู่พระนิพพาน

5. ผลการวิจัย

5.1 การศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาสาระของสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท พบว่า โครงสร้างและเนื้อหาสาระของสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท ประกอบไปด้วย 1) โครงสร้างและเนื้อหาสาระของสุขวรรค 2) ประเภทความสุขในสุขวรรค และ 3) ลักษณะความสุขในสุขวรรค มีรายละเอียด ดังนี้

5.1.1 โครงสร้างและเนื้อหาสาระของสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท มี 8 เรื่อง (ขุ.ธ. 25/197-308/94-97) ในพระคถามีสาระสำคัญหลัก ดังนี้ 1) เรื่องญาติกถาอุปสมณวัตถุ เป็นเรื่องการระงับความทะเลาะของหมู่พระญาติ พระคถามีสาระสำคัญหลัก คือ เราเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขจริงหนอ, เราเป็นผู้ไม่เดือดร้อน อยู่เป็นสุขจริงหนอ และเราเป็นผู้ไม่ชวนชวาย อยู่เป็นสุขจริงหนอ, 2) เรื่องมารวัตถุ เป็นเรื่องมาร พระคถามีสาระสำคัญหลัก คือ เราไม่มีกิเลสเครื่องกังวล อยู่เป็นสุขจริงหนอ, 3) เรื่องโกศลธัญญาปราษยวัตถุ เป็นเรื่องความพ่ายแพ้ของพระเจ้าโกศล พระคถามีสาระสำคัญหลัก คือ ผู้ละทิ้งความชนะและความพ่ายแพ้ได้แล้ว มีใจสงบ ย่อมนอนเป็นสุข, 4) เรื่องอัญญตรกุลทวาริกวัตถุ เป็นเรื่องสาวน้อยในตระกูลหนึ่ง พระคถามีสาระสำคัญหลัก คือ สุข(อื่น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี, 5) เรื่องอัญญตรปุปาสกวัตถุ เป็นเรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง พระคถามีสาระสำคัญหลักคือ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง, 6) เรื่องปเสนทิโกศลวัตถุ เป็นเรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล พระคถามีสาระสำคัญหลัก คือ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง, 7) เรื่องติสสเถรวัตถุ เป็นเรื่องพระติสสเถระ พระคถามีสาระหลักคือ บุคคลดื่มปิเวกรส ลิ้มรสแห่งความสงบและได้ลิ้มรสแห่งปิตินิธรรมแล้ว เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป, 8) เรื่องสักกวัตถุ เป็นเรื่องท้าวสักกะ พระคถามีสาระสำคัญหลักคือ การอยู่ร่วมกับพระอริยะ ก่อให้เกิดสุขทุกเมื่อ, การอยู่ร่วมกับนักปราชญ์มีแต่ความสุข และบุคคลควรคบผู้เป็นปราชญ์ มีปัญญา เป็นพหูสูต มีวัตร เป็นพระอริยะ เป็นสัตบุรุษ มีปัญญาดี

โครงสร้างและเนื้อหาสาระของสุขวรรคในคัมภีร์ธรรมบท สามารถจัดทำเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

5.1.2 การศึกษาประเภทความสุขในสุขวรรค พบว่า มี 2 ประเภท คือ 1) ความสุขแบบคุณหัสส์ ได้แก่ สุข 4 ประการ ได้แก่ (1) อตฺถิสุข คือ สุขจากความมึนทรัพย์ ที่ได้มาด้วยความสุจริตในอาชีพของตน (2) โภคสุข คือ สุขจากการใช้สอยทรัพย์ไปในทางที่ดีจากทรัพย์ที่หาได้มาอย่างสุจริต (3) อานันฺนสุข คือ สุขจากการไม่เป็นหนี้ไม่ว่าจะมากหรือน้อย (4) อนวัชชสุข คือ สุขที่เกิดจากความประพฤติดีพร้อมทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ ที่ไม่มีโทษ (อง.จตุกก.21/62/105-107), 2) ความสุขแบบบรรพชิต ได้แก่ ภิกษุประกอบด้วยธรรม 6 ประการ คือ (1) เป็นผู้ยินดีในธรรม (2) เป็นผู้ยินดีในภาวนา (3) เป็นผู้ยินดีในกาละ (4) เป็นผู้ยินดีในการปวิเวก คือ (1) มีศีล ละความเป็นคนทุศีล และปราศจากโทษเครื่องทุศีล (2) เป็นสมาธิภิกษุ ละมิจฉาทิภิกษุ และปราศจากมิจฉาทิภิกษุ และ (3) เป็นชีนาสพ ละอาสวะทั้งหลาย และปราศจากอาสวะ (อง.ติกก. 20/94/327) 5) เป็นผู้ยินดีในความไม่พยาบาท และ 6) เป็นผู้ยินดีในธรรมที่ไม่เป็นเครื่องเน้นซ้ำ หมายถึง นิพพาน (อง.ฉกก. 22/78/601)

5.1.3 ลักษณะของความสุขในสุขวรรค พบว่า ในสุขวรรคแบ่งความสุขออกเป็น 5 ลักษณะ ได้แก่ 1) ความสุขเกิดจากความไม่มีเวรต่อกัน ได้แก่ (1) เรื่องญาติกลหุปสมนวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ เราเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขจริงหนอ (2) เรื่องโกสลรัฐโยปราชยวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ ผู้ละทิ้งความชแและ ความพ่ายแพ้ได้แล้ว มีใจสงบ ย่อมนอนเป็นสุข, 2) ความสุขเกิดจากความไม่มีความเดือดร้อนเพราะกิเลส ได้แก่ (1) เรื่องญาติกลหุปสมนวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ เราเป็นผู้ไม่เดือดร้อน อยู่เป็นสุขจริงหนอ (2) เรื่องมารวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ เราไม่มีกิเลสเครื่องกังวล อยู่เป็นสุขจริงหนอ, 3) ความสุขเกิดจากการละความติดใจในกามคุณ 5 ได้แก่ (1) เรื่องญาติกลหุปสมนวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ เราเป็นผู้ไม่ขวนขวาย อยู่เป็นสุขจริงหนอ, 4) ความสุขเกิดจากความปราศจากกิเลสเครื่องกังวล คือ ราคะ โทสะ และโมหะ ได้แก่ (1) เรื่องอัญญตรกุล ทาริกาวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ สุข(อื่น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี (2) เรื่องอัญญตรปาสกวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง (3) เรื่องปเสนทิโกสลวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง, และ 5) ความสุขเกิดจากการอยู่ร่วมกับพระอริยะ และโดยที่สุดหมายถึง นิพพาน ได้แก่ (1) เรื่องติสสเถรวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ บุคคลที่มึนปวิเวกส ถึมรสแห่งความสงบ และได้ถึมรสแห่งปิตินิธรรมแล้ว เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ไม่มีบาป (2) เรื่องสกกวัตฺตุ สาระสำคัญหลัก คือ การอยู่ร่วมกับพระอริยะ ก่อให้เกิดสุขทุกเมื่อ, การอยู่ร่วมกับนักปราชญ์มีแต่ความสุข, บุคคลควรคบนักปราชญ์ มีปัญญา เป็นพหูสูต มีวัตร เป็นพระอริยะ เป็นสัตบุรุษ มีปัญญาดี (ขุ.ธ.อ. 2/197-208/-241-258) เป็นต้น

5.2 ความสุขที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า 1) *ประเภทของความสุข* มี 13 ประเภท (อง.ทก. 20/65-75/102-104) จัดเป็นคู่ ๆ มีลักษณะตรงข้ามกัน ได้แก่ คิหิสุข, กามสุข, อุปิธิสุข, สาสวสุข, สามิสสุข, อริยสุข, กายิกสุข, สัปตีกสุข, สาทสุข, สมาธิสุข, สัมปติการัมมณสุข, สาทารัมมณสุข, และรูปารัมมณสุข ซึ่งประเภทความสุข 13 ประเภทนี้ สามารถจัดแบ่งความสุขออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความสุขแบบคุณหัสส์ และความสุขแบบบรรพชิต 2) *ระดับชั้นของความสุข* พระพุทธศาสนาจัดแบ่งประเภทของความสุขเป็นชั้นจัดตามลำดับชั้นความหยาบของความสุขไปจนถึงชั้นความละเอียดของความสุข จัดแบ่งได้เป็นระดับความสุข 10 ชั้น (ส.สหา. 18/267/296-299) ได้แก่ (1) กามสุข, (2) ปฐมฌานสุข, (3) ทุตติยฌานสุข, (4) ตตติยฌานสุข, (5) จตุตถฌานสุข (6) อากาสานัญจายตนสมาปัตติสุข, (7) วิญญานัญจายตนสมาปัตติสุข, (8) อาภิกขัญญายตนสมาปัตติสุข, (9) เนวสัญญานาสัญญายตนสมาปัตติสุข, (10) สัญญาเวทิตินิโรธสมาปัตติสุข ในระดับชั้นของความสุข 10 ชั้นนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 1) ความสุขระดับกามสุข เป็นความสุขขั้นต่ำเป็นความสุขของปุถุชนทั่วไปเป็นความสุขระดับโลกียสุข 2) ความสุขระดับฌานสุข ได้แก่ สุขในรูปฌาน และสุขในอรุพฌาน เป็นความสุขระดับโลกียสุข และ 3) ความสุขระดับนิพพานสุข ได้แก่ สุขในสัญญาเวทิตินิโรธสมาปัตติสุข เป็นความสุขในระดับนิพพานสุข ระดับความสุข 3 ระดับนี้ สามารถนำมาจัดระดับความสุขได้เป็น

2 ประเภท ได้แก่ 1) ความสุขระดับโลกียสุข ได้แก่ความสุข ตั้งแต่ระดับกามสุข ไปจนถึงระดับเนวสัญญานา สัญญาตนสมาปัตติสุข และ 2) ความสุขระดับโลกุตตรสุข ได้แก่ความสุขในระดับสัญญาเวทยิตนิโรธสมาปัตติ สุข เป็นระดับความสุขในระดับนิพพานสุข

5.3 การนำสุขวรรคไปใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้เกิดความสุข พบว่า มี 2 แบบ คือ 1) โลภียะสุข 2) โลกุตตระสุข ได้จัดแบ่งเนื้อเรื่องที่มีปรากฏอยู่ในสุขวรรคในการดำเนินชีวิตที่มีความสุขตามแบบโลกียะสุข และโลกุตตระสุข ได้ดังนี้ คือ

5.3.1) ระดับโลกียะสุข คือ ความสุขอย่างโลกีย์, ความสุขที่เป็นวิสัยของโลก, ความสุขที่ยัง ประกอบด้วยอาสวะ เช่น กามสุข, มนุษยสุข, ทิพย์สุข ตลอดจนถึงฌานสุข และวิปัสสนาสุข (สมเด็จพระพุทธ โฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 383) มีเรื่องในหมวดสุขวรรค ดังนี้

เรื่องญาติกมลหุปสมณวัตถุ ว่าด้วยเรื่องระงับความทะเลาะแห่งหมู่พระญาติ (ขุ.ธ. 25/197-199/94) พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พระญาติทั้งหลายว่า “เราเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขจริงหนอ”, “เราเป็นผู้ไม่เดือดร้อน อยู่เป็นสุขจริงหนอ”, “เราเป็นผู้ไม่ชวนชวาย อยู่เป็นสุขจริงหนอ” (ขุ.ธ.อ. 2/197-199) เรื่องนี้เป็นเรื่องที่พระ ญาติขององค์พระศาสดาทะเลาะกันเรื่องแย่งน้ำจากแม่น้ำโรหิณี เพื่อใช้ในการปลูกข้าวในเมืองของตน แต่มนุษย์ทั้งหลายยังเป็นผู้มีเวร 5 ประการ (ขุ.ธ.อ. 2/197/243) หมายถึง เวรภัย 5 ประการ ได้แก่ (1) การฆ่า สัตว์, (2) การลักทรัพย์, (3) การประพฤติดินในกาม, (4) การพูดเท็จ, และ (5) การเสพของมีนเมา คือสุราและ เมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท (อง.ปญจก. 22/174/290) เพราะมนุษย์ทั้งหลายยังมีความเดือดร้อน เพราะกิเลส (ขุ.ธ.อ. 2/198/243) เพราะกิเลส เป็นสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง, ความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึก คิด ทำให้จิตใจขุ่นมัวไม่บริสุทธิ์ และเป็นเครื่องปรุงแต่งความคิดให้ทำกรรมซึ่งนำไปสู่ปัญหา ความยุ่งยาก เดือดร้อนและความทุกข์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 25) เพราะมนุษย์ทั้งหลายยัง เป็นผู้มีความชวนชวายในอันแสวงหากามคุณอยู่ (ขุ.ธ.อ. 2/199/243) คำว่า “ชวนชวาย” หมายถึง ผู้มุ่งไปหา กามคุณ 5 (ขุ.ธ.อ. 6/113) กามคุณ หมายถึง ส่วนที่น่าปรารถนา น่าใคร่ มี 5 อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ โภกฐัพพะ (สัมผัสทางกาย) ที่น่าใคร่น่าพอใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 18) ดังนั้น ในเรื่องญาติกมลหุปสมณวัตถุนี้ เพราะพระผู้มีพระภาคตรัสถึงมนุษย์ทั่วไปยังมีเวร 5 ประการ, มีความ เดือดร้อนเพราะกิเลส และยังมีความชวนชวาย มุ่งไปหากามคุณ จัดอยู่ในความสุขระดับกามสุขจึงเป็นโลกียะสุข

เรื่องมารวัตถุ ว่าด้วยเรื่องมาร (ขุ.ธ. 25/200/94) เป็นเรื่องที่มารมาขัดขวางเพื่อมิให้พระศาสดา ได้รับบิณฑบาตจากเด็กหญิง 500 คนในหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อปัญจสาลา พระผู้มีพระภาคตรัสแก่มารผู้มีบาปว่า “มารผู้มีบาป ในวันนี้ เราแม้ไม่ได้อะไร ๆ ก็จักยังกาลให้น้อมล่วงไปด้วยความสุขอันเกิดจากปิตินั่น ดุจพรหมในเทวโลกชั้นอาภัสสระ” (ขุ.ธ.อ. 2/200/245) จึงได้ตรัสพระคาถาว่า “เราแม้ไม่มีกิเลสเครื่องกังวล อยู่เป็นสุขจริงหนอ เรามีปิตินเป็นภักขา ดุจทวยเทพชั้นอาภัสสระ ฉะนั้น” (ขุ.ธ. 21/200/94) เมื่อพระศาสดา ทรงบิณฑบาตมายังหมู่บ้านพราหมณ์ชื่อปัญจสาลา มีแม้มารจะมาขัดขวางเพื่อมิให้เด็กหญิงในมาใส่บาตร พระองค์ก็มิได้เป็นกังวล ทรงไม่มีกิเลสมาทำให้พระองค์ได้รับความเดือดร้อนในการได้อาหารหรือไม่ได้ อาหาร แต่พระองค์กลับมีความปิติถึงแม้จะมิได้รับบิณฑบาต พระองค์ทรงมีสภาวะธรรมที่มี ความปิตินี้เฝือก เช่นเดียวกับเทวชั้นอาภัสสระ “ที่บรรลุนุติยฌาน ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร์ มีปิติและสุขเกิดจากสมาธิอยู่” (อง. จตุกก. 21/123/187-188) เป็นความสุขเกิดจากการเจริญฌานสมาบัติบรรลุนุติยฌาน ดังนั้น ความสุขในระดับ ฌานุติยฌาน จึงจัดเป็นความสุขในระดับโลกียะสุข

เรื่องโกศลธัญญูปราชยวัตถุว่าด้วยเรื่องความปราชยของพระเจ้าโกศล เป็นเรื่องที่พระเจ้าโกศลทรง ปราชยในสงครามกับพระเจ้าหลานชื่อชชาติศัตรู ทรงเป็นผู้ชนะในการรบ พระศาสดาตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า “ผู้ชนะย่อมก่อเวร” สาระหลักคือ ผู้ละทิ้งความชนะและความพ่ายแพ้ได้แล้ว มีใจสงบ ย่อมนอนเป็นสุข,

(ขุ.ธ.อ. 2/201/246-246) มีความหมายว่า บุคคลใดที่ไม่นำความชนะและความพ่ายแพ้ ให้เกิดกิเลสในใจตนเอง เพื่อสนองความต้องการที่จะชนะหรือแม้ฝ่ายแพ้ที่ต้องพ่ายแพ้ให้แก่อีกฝ่ายแล้ว จึงเรียกบุคคลนั้นว่า ละทิ้งความชนะและความพ่ายแพ้ได้แล้ว เมื่อบุคคลใด ใจมีความสงบ ละทิ้งความชนะและความพ่ายแพ้ได้ จึงไม่มีกิเลส มีราคะ มาเป็นเครื่องพัวพันให้เกิดความสร้างเวรต่อกัน ดังนั้นเมื่อไม่มีเวรต่อกัน จึงเป็นความสุขที่เกิดจากความไม่มีเวรต่อกัน เพราะต่างฝ่ายได้ละทิ้งความชนะและความพ่ายแพ้ได้แล้ว ย่อมที่จะนอนแบบมีความสุข ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด ๆ ก็ตาม จึงจัดเป็นความสุขในระดับโลกียสุข

เรื่องอัญญตรกุลทวาริกาวัตถุ ว่าด้วยเรื่องเด็กหญิงแห่งตระกูลคนใดคนหนึ่ง เป็นเรื่องที่ครอบครัวกุมาริกา จัดงานแต่งงานให้ลูกสาว พระศาสดาตรัสพระธรรมนี้ว่า “ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี” สารหลักคือ สุข(อื่น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี (ขุ.ธ.อ. 2/202/247-248) เป็นความสุขที่เกิดจากความปราศจากกิเลสเครื่องกังวลคือ ราคะ โทสะ และโมหะ เรื่องนี้พ่อแม่จัดงานแต่งงานให้กับลูกสาวด้วยการไปอยู่บ้านผู้ชายหรือเจ้าบ่าว โดยพ่อของนางได้นิมนต์พระศาสดา เป็นองค์ประธานในงานแต่งงานนี้ แต่เจ้าบ่าวมิได้ดูแลพระศาสดา เพราะได้แต่ยืนมองความงามของเจ้าสาว พระศาสดาจึงได้ตรัสว่า “แนะนำกุมาร ก็ชื่อว่าไฟเช่นกับไฟคือราคะไม่มี ชื่อว่าโทษเช่นกับโทษคือโทษย่อมไม่มี ชื่อว่าทุกข์เช่นกับทุกข์เพราะการบริหารชั้นย่อมไม่มี แม้สุขเช่นกับพระนิพพานสุขย่อมไม่มีเหมือนกัน” พระองค์ทรงเปรียบเทียบให้เห็นถึงโทษแห่งไฟ เป็นความร้อน ไม่จำเป็นต้องมีควันไฟ เปลวหรือถ่าน แต่เป็นความร้อนที่ไหม้อยู่ภายในร่างกาย ที่เป็นโทษแก่ร่างกาย ทำให้ร่างกายมีความร้อน แต่ไม่มีแม้เปลวไฟชุกโชน ไม่มีแม้ควันไฟ มีแต่ความร้อนที่มีอยู่ภายในร่างกายนี้ จึงทำให้ร่างกายเป็นทุกข์เพราะไฟแห่งกิเลสได้เผาผลาญ พระศาสดาทรงเปรียบเทียบความสุขที่ปราศจากกิเลส คือ ราคะ โทสะ และความทุกข์ของร่างกายนี้ สุขอื่นกว่านี้ไม่มีอีกแล้ว ดังนั้น ในเรื่องนี้ เป็นความสุขที่ปราศจากกิเลสเครื่องกังวล สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี เพราะนิพพานเป็นบรมสุข

5.3.2) ระดับโลกุตตรสุข หมายถึง ความสุขอย่างโลกุตตระ, ความสุขที่เหนือกว่าระดับของชาวโลก, ความสุขเนื่องด้วยมรรคผลนิพพาน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561, หน้า 384) มีเรื่องในหมวดสุขวรรค ที่นำมาจัดลำดับอยู่ความสุขระดับโลกุตตรสุข ดังนี้

เรื่องอัญญตรปุปาสกวัตถุว่าด้วยเรื่องอุบาสกคนใดคนหนึ่ง มีสารหลักคือ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ,เป็นเรื่องความหิวของชายเข็ญใจคนหนึ่ง ที่มีความตั้งใจที่จะเข้าไปฟังธรรมในสำนักของพระศาสดา แต่เกิดเหตุเพราะวัวหาย มีความจำเป็นต้องไปวัวที่หายไปจึงไม่ได้รับประทานอาหาร แต่ด้วยความตั้งใจที่จะเข้าไปฟังธรรม จึงไม่ได้รับประทานอาหารแต่ชายเข็ญใจคนนี้ ได้รับไปเข้าเฝ้าองค์พระศาสดา เมื่อเป็นเช่นนี้ พระศาสดาจึงได้รอเวลา เพื่อให้ชายเข็ญใจคนนี้ ได้รับประทานอาหารก่อนที่จะเข้ามาฟังธรรมจากพระองค์ พระองค์จึงให้สาวกของพระองค์หาอาหารที่เหลือจากการฉันแล้ว นำไปให้กับชายเข็ญใจผู้นี้ได้ทานอาหารให้อิ่มหน้าสำราญเสียก่อนแล้วค่อยมาฟังธรรมด้วยเหตุผลที่ว่า หากชายเข็ญใจยังมีความหิวอยู่ เขาคงไม่มีสมาธิในการฟัง จิตของเขาจะมีความกระวนกระวาย ร่างกายถูกบีบคั้นเพราะความหิว เมื่อชายผู้เข็ญใจอิ่มแล้ว เขาก็พร้อมที่จะฟังจากพระองค์ ร่างกายไม่มีความหิวบีบคั้น มีสมาธิในการฟัง ไม่มีความกระวนกระวาย มีความสงบ ในเรื่องนี้มีสารสำคัญหลัก คือ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง มีพระคาถาว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์อย่างยิ่ง บัณฑิตรู้เรื่องนี้ตามความเป็นจริงแล้ว ย่อมทำนิพพานให้แจ้ง เพราะนิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง” (ขุ.ธ. 25/203/95) ในเรื่องเป็นความสุขที่เกิดจากความปราศจากกิเลสเครื่องกังวล คือ ราคะ โทสะ และโมหะ เพราะความหิวเป็นกิเลสอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ร่างกายเป็นทุกข์ เกิดจากความหิว ความหิวทำให้เกิดอาการหลายอย่าง เช่นหิวมาก ๆ ก็มีความโกรธ มีความโมโห และเป็นโรคอย่างหนึ่งที่ไม่สามารถหายได้ บัณฑิตเมื่อสามารถดับกิเลสได้แล้ว ละความกระวนกระวายได้ เพราะรู้ความเป็นจริงแห่งความเกิดของโรคความหิว ในการบริหาร

ร่างกายเพื่อมิให้เป็นโรคหิว ความหิวจึงไม่เป็นความกังวลต่อร่างกายอีกต่อไป แล้วทำพระนิพพานให้แจ้ง องค์พระศาสดาจึงตรัสว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง ในเรื่องนี้ได้จัดเป็นความสุขอยู่ในโลกุตตรสุข

เรื่องปเสนทิโกศลวัตถุ ว่าด้วยเรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล (ขุ.ธ. 25/204/96) เป็นเรื่องของพระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเสวยพระกายาหารมากเกินไปจึงทำให้เป็นทุกข์ ทรงอดอดพระวรกาย มั่งง้วนนอน กระสับกระส่าย นอนไม่สะดวก มีน้มน้ำจืด จึงทรงชอบเข้าห้องนอนบ่อย ๆ เมื่อพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปเข้าเฝ้าพระศาสดา ๆ จึงตรัสพระธรรมเทศนาแก่พระเจ้าโกศลว่า ลากทั้งหลายมีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง ในเรื่องนี้มีสาระหลัก คือ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง การเสวยพระกายาหารมากของพระเจ้าปเสนทิโกศลนี้เป็นกิเลสตัวราคะ เพราะอาหารของพระราชามักมีรสชาติอันโอชะ มีปริมาณมาก จึงทำให้เผลอเสวยมาก เมื่อมีความอยาก เพราะความอยากเป็นกิเลสที่ทำให้เกิดความอยากได้นั้น เผลอได้นั้น อันนี้ เมื่อเสวยพระกายาหารมาก ๆ เข้าทำให้เกิดความอ้วนเป็นเหตุให้เกิดโรคต่าง ๆ ตามมา ครั้นเมื่อพระศาสดาให้พระคณาการเสวยพระกายาหารให้น้อยลงแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อพระองค์ปฏิบัติตามพระคณานั้น จึงทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงหายจากโรคอ้วน ไม่ทรงอดอดพระรูป ไม่เป็นผู้ง้วนนอนง่าย ไม่กระสับกระส่าย ไม่เป็นโรคซึม พระเจ้าปเสนทิโกศล ได้ดับกิเลสอันได้แก่ ราคะ โทสะ และโมหะได้แล้ว ดังนั้นลากจึงเป็นของคนที่ไม่มีความทุกข์ พระศาสดาจึงตรัสว่า ลากทั้งหลายมีความไม่มีโรคเป็นอย่างยิ่ง หมายถึง ความไม่มีโรค เป็นลาภอันประเสริฐ, ทรัพย์มีความสันโดษเป็นอย่างยิ่ง หมายถึง ความสันโดษเป็นภาวะอันน่ายินดี เป็นทรัพย์ที่เหลืออยู่ เป็นทรัพย์ที่เป็นของกุศลหรือบรรพชิตนั้น, ญาติทั้งหลายมีความคุ้นเคยเป็นอย่างยิ่ง เป็นความสุขที่ได้อยู่ร่วมกันกับญาติ เป็นคนที่มีความคุ้นเคยกันเป็นอย่างยิ่ง ได้ชื่อว่ามีความสุข เป็นความสุขเป็นความสุขที่เกิดจากความปราศจากกิเลสเครื่องกังวลคือ ราคะ โทสะ และโมหะ จึงจัดเป็นความสุขอยู่ในระดับโลกุตตรสุข

เรื่องติสสวัตถุว่าด้วยเรื่องพระติสสเถระ(ขุ.ธ. 25/205/96)เป็นเรื่องที่พระติสสเถระได้ทราบข่าวการปรินิพพานของพระศาสดา ไม่ได้มีความตื่นตระหนก แต่ได้ตั้งใจให้สำเร็จรหัตถผลในขณะที่พระศาสดายังพระชนม์ชีพอยู่ จึงทำการปลุกวิเวก อยู่ผู้เดียว ในอิริยาบถ 4 พระติสสเถระได้ปฏิบัติตนแตกต่างจากพระสาวกอื่น ๆ ที่แสดงความเสียใจ ร้องไห้ ความทราบถึงพระศาสดา จึงได้เรียกพระติสสเถระมาตรัสถาม พระศาสดาตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า บุคคลดื่มปิเวกเรส (ขุ.ธ.อ. 2/205/254) หมายถึง เอกิภาวสุข (สุขที่เกิดจากความเป็นผู้เดียว) บุคคลผู้ได้ดื่มรสอันเกิดแต่วิเวกแล้วด้วยความสามารถทำให้เป็นผู้กำหนดรู้ทุกข์, ได้ลัทธิรสแห่งปิตินิพพานแล้ว หมายถึง รสแห่งความสงบ ที่ได้ดื่มแล้วซึ่งรสแห่งพระนิพพาน ดื่มแล้วนำไปสงบ ระงับกิเลสได้ และเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวาย ภิกษุผู้เป็นพระชินาสพ เป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวายและไม่มีความบ่บ เพราะราคะคือต้นเหตุแห่งภายใน ผู้ได้ดื่มปิเวกเรส และได้ดื่มรสแห่งพระนิพพานแล้ว เกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจแห่งโลกุตตรธรรม 9 ประการ ย่อมเป็นผู้ไม่มีความกระวนกระวายและไม่มีความบ่บ (ขุ.ธ.อ. 2/205/254-255)เมื่อเป็นดังนี้ พระศาสดาจึงได้ตรัสว่า พระติสสเถระได้ปฏิบัติถูกต้องแล้ว เพื่อเป็นการปฏิบัติที่ถูกต้องเมื่อพระศาสดาต้องปรินิพพานไป จึงให้พระสาวกทั้งหลายปฏิบัติเยี่ยงพระติสสเถระ เพื่อบรรลุรหัตถผลในภายภาคหน้าเพื่อเป็นการบูชาแห่งองค์พระศาสดา ในเรื่องถือเป็นความสุขเกิดจากการอยู่ร่วมกับพระอริยะ และโดยที่สุดหมายถึง นิพพาน เพราะเป็นความสุขที่ได้ปฏิบัติตามองค์พระศาสดา จึงทำให้มีความสุขเป็นบรมสุขเป็นนิพพานสุข เป็นความสุขในระดับโลกุตตรสุข เป็นต้น

เรื่องสักกวัตถุว่าด้วยเรื่องท้าวสักกะ (ขุ.ธ. 25/206-208/96-97)พระศาสดาทรงปรารภท้าวสักกะด้วยพระธรรมเทศนาว่า “การพบเห็นพระอริยะทั้งหลายเป็นความดี” (ขุ.ธ.อ. 2/206-208/253-255) เป็นเรื่องที่ท่านท้าวสักกเทวราชได้ทรงทราบความที่พระศาสดาได้มาอยู่เป็นอุปัชฌาย์องค์พระศาสดา เมื่อครั้งพระศาสดาทรงอาพาธ หลังทรงปลงอายุสังขาร จึงทำให้ภิกษุทั้งหลายสรรเสริญท้าวสักกะ ที่พระองค์ทรงละทิพยสมบัติ และมาอุปฐากองค์พระศาสดาโดยมิได้มีความรังเกียจแม้เป็นถึงมूल พระองค์ทรงยกไว้เหนือเศียรของ

พระองค์เป็นประจำเมื่อนำไปทั้ง ด้วยความรัก ความศรัทธาของท้าวสั๊กกะที่มาอยู่เป็นอุปัชฌ์จากต่อองค์พระศาสดา เพราะถึงแม้ว่าท้าวสั๊กกะท้าวราชนี้ได้ฟังธรรมแล้วได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน แต่ก็มิได้แสดงตนว่าเป็นผู้มีความรู้แก่กล้าเป็นท้าวสั๊กกะแก่ แต่กลับปฏิบัติตนเป็นเยี่ยงท้าวสั๊กกะหนุ่ม ในเรื่องนี้ความสุขได้เกิดจากการอยู่ร่วมกับพระอริยะ และโดยที่สุดหมายถึงนิพพาน เพราะการอยู่ร่วม นี้หมายถึงภาวะเป็นต้นว่าการนั่งร่วมกับพระอริยะบุคคลเหล่านั้น ณ ที่เดียวกันก็ดี คือ ความที่จะได้ท้าวตรปฏิบัติแก่พระอริยะเหล่านั้นเป็นความดีโดยแท้ หากเปรียบเทียบกับ การไปอยู่ร่วมกับสมาคมคนพาล ก็จะมีแต่ความทุกข์ มีแต่ความเศร้าโศก ทุกข์เข็ญ เพราะคนพาลจะนำไปในทางที่ทำความชั่ว เหมือนอยู่กับอสรพิษ ที่จะต้องมีความระวังตลอดเวลา ฉันทักก็ฉันทัน การอยู่ร่วมกับนักปราชญ์ มีแต่ให้เกิดสุข เป็นการอยู่ร่วมกับนักปราชญ์เปรียบเสมือนกับการได้อยู่ร่วมกับญาติสนิท ที่ไม่มีความทุกข์ ไม่นำเรื่องเดือดร้อนมาให้ เพราะฉะนั้นการอยู่ร่วมกับคนพาล มีแต่ทำให้เกิดทุกข์ การอยู่ร่วมกับบัณฑิต จึงทำสู่ความสุข สมบูรณ์พร้อมด้วยปัญญา เป็นพหูสูต มีศีล มีวัตรปฏิบัติที่ดี เพราะพระอริยะเป็นผู้ที่ไกลจากกิเลสแล้วทั้งปวง ดังนั้น ความสุขที่เกิดจากการอยู่ร่วมกับพระอริยะ จึงเป็นความสุขที่นำไปสู่ความสุขที่สุด คือ พระนิพพาน (ขุ.ธ.อ. 2/206-208/257-258) ความสุขนี้จึงจัดอยู่ในระดับโลกุตตรสุข

6. ข้อเสนอแนะ

การทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เห็นถึงประเด็นการวิจัยที่สามารถจะนำไปพัฒนาต่อยอดและประยุกต์กับการพัฒนาความสุขในลักษณะต่าง ๆ และคาดว่าจะจะเป็นประโยชน์สำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไปด้วย

6.1 ควรนำวิธีปฏิบัติของความสุขในคัมภีร์ธรรมบทกับความสุขในคัมภีร์ของศาสนาอิสลามมาเปรียบเทียบ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างในวิธีการปฏิบัติของความสุขระหว่างความสุขในคัมภีร์ธรรมบทกับคัมภีร์ของศาสนาอิสลามมาเปรียบเทียบ โดยมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาความสุขของแต่่วิธี เพื่อเป็นการปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อสันติวิธีของการอยู่ร่วมกันในสังคมปัจจุบัน เพื่อให้เกิดความสุขของบุคคลที่ต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันโดยไม่มี ความขัดแย้งทางศาสนา

6.2 ควรนำผลของความสุขไปใช้ในสถานศึกษา เพื่อตอบสนองการทำงานขององค์กรผลของความสุขมีผลต่อการนำไปประเมิณการทำงานในองค์กรที่เป็นสถานศึกษา เพื่อประเมินความสุขในการทำงานของพนักงานในองค์กรว่ามีความสุขต่อการทำงานในประเด็นไหน มีความสุขมากน้อยเพียงใด มีประเด็นไหนที่ทำงานแล้วมีความสุข เพื่อประโยชน์ต่อองค์กรในการพัฒนาบุคลากรในการทำงานให้มีความสุข และการเจริญเติบโตขององค์กรในอนาคต

6.3 การศึกษาความสุขในทัศนะของชาวตะวันตกสมัยใหม่ ปัจจุบันสังคมได้เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่เข้ามาแทนที่คนรุ่นเก่า สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป อุดมคติของคนแต่ละรุ่นก็จะเปลี่ยนไป ดังนั้น การศึกษาทัศนะใหม่ ๆ ของคนรุ่นก็น่าสนใจที่ศึกษาหาข้อมูล เพื่อการพัฒนาจิตใจของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวตะวันตก เพราะมีพฤติการณ์ที่รุนแรง ความคิดสุดโต่ง จึงน่าที่จะศึกษา

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.